

Ольга ОСАУЛЬЧИК,
orcid.org/0000-0003-4933-0652
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету
(Вінниця, Україна) aulolga55@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ СПІВПРАЦІ В СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ – СТУДЕНТ» У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуті нововведення в навчально-виховному процесі вищої школи відповідно до вимог сьогодення; охарактеризовані механізми функціонування системи співпраці між викладачами і студентами в умовах зменшення аудиторного навантаження й збільшення ролі самостійної роботи студентів; особливу увагу приділено категорії «самоорганізація» студентів та її складникам (самовиховання, самонавчання, самоконтроль) як необхідній передумові індивідуального становлення студента та розвитку його творчого потенціалу.

Ключові слова: самостійна робота, аудиторне навантаження, система співпраці «викладач – студент», самоорганізація студентів, інтерактивне навчання, самоосвіта.

Olga OSAULCHYK,
orcid.org/0000-0003-4933-0652
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of the Ukrainian
and English Languages
of Vinnitsa National Agrarian University
(Vinnitsa, Ukraine) aulolga55@gmail.com

ORGANIZATION OF COOPERATION IN THE “TEACHER – STUDENT” SYSTEM UNDER MODERN CONDITIONS

The article deals with innovations in the educational process of higher education in accordance with the requirements of the present time. Since employers have special demands for workers such as flexibility, creative potential, readiness to self-organization and self-education, there is a necessity to form these habits during studying in the university. Thus, we suggest that the educational process should be reorganized. There should be less classroom activities, where students get ready-made information on some topic, instead teachers may set problems, which solving demands searching for information, its understanding and reorganizing. In such a process of individual or group work self-education of students is formed. The role of teachers is minimized to explaining unknown, difficult to understand alone material and giving help with the possible information sources. Taking for the example studying foreign languages grammar rules may be difficult to understand.

Another way to meet requirements of employers is to make classroom activities as practical and interactive as possible. Speaking about foreign languages teaching, this means to build the studying process as a model of true to life future communication, including business trips, meeting new people, discussing new problems and the ways of their solving. All of these are the functioning mechanisms in the system of cooperation between teachers and students which we made an attempt to characterize in this article under the conditions of less classroom work and increasing role of students' independent work.

Innovative methods and forms of teachers and students' work on the example of teaching a foreign language have also been offered as for students' individual work and self-education. Thus, special attention has been paid to the category «self-organization of students» as a necessary precondition for effective independent work and further self-education. We have described the sub-categories of students' self-organization (those are self-bringing up, self-studying and self-control) and possible ways of turning them into habits.

Key words: students' independent work, classroom work, system of cooperation “teacher – student”, self-organization of students, interactive education, self-education.

Постановка проблеми. У сучасних умовах знання характеризуються легкодоступністю завдяки широкому інформаційному простору та збільшенню світових технічних можливостей. Інформаційний потік постійно збільшується й

оновлюється. Тому вимоги до майбутніх працівників стають вищими: роботодавці воліють приймати на роботу фахівців, які є, з одного боку, професіоналами, так званими «вузькими спеціалістами», а з іншого боку, мають бути фахівцями

«широкого профілю», які здатні швидко опанувати нові види діяльності, швидко здобувати нові знання, креативно підходити до вирішення нових завдань, бути максимально гнучкими і мобільними.

Тому сьогодні перед викладачами постають нові завдання: озброїти студентів навичками самоосвіти, щоб вони могли самостійно здобувати необхідні знання. Такі передумови створюють необхідність зменшення аудиторного навантаження на користь самостійній роботі студента та його індивідуальному творчому становленню. Такий підхід передбачає нові вимоги як до викладачів вищої школи, так і до студентів.

Аналіз досліджень. На потребі безперервності освіти, тобто освіти протягом життя, наголошують як вітчизняні, так і закордонні дослідники (В. Андрущенко, Т. Бодет, Л. Журавська, І. Зазюн, Н. Кобзей, М. Козяр, В. Кремень, А. Маркман, М. Михальченко, О. Швай, В. Ягупов та інші).

Мета статті – розглянути механізми функціонування системи співпраці між викладачем та студентами в умовах зменшення аудиторного навантаження та збільшення обсягу самостійної роботи останніх.

Виклад основного матеріалу. На думку Л. Гриневич, що також висвітлено у новому Законі «Про освіту», адекватною відповіддю на вимоги сьогодення і, зокрема, роботодавців є створення «компетентнісної школи», яка дасть випускнику не лише комплект теоретичних знань, а й набір необхідних практичних компетенцій (Гриневич, 2018). У контексті такого напрямку учні і студенти повинні не відтворювати, а досліджувати, робити висновки.

Безумовно, школа, особливо вища школа, мають стати практично-орієнтованими, такими, що готують до життя, з можливістю максимальної реалізації творчого потенціалу. Т. Бодет слушно, на наш погляд, висловився про різницю між школою та справжнім життям: «У школі вас спочатку навчають, а потім перевіряють, а життя вас одразу перевіряє, змушує вчитися на власних помилках» (Бодет, 2015). Щоб помилок у житті було менше, навчальні заклади мають стати практично-орієнтованими, а сам навчальний процес має бути побудованим за моделлю професійного спілкування.

Враховуючи зменшену кількість аудиторного навантаження, на прикладі заняття з іноземної мови вищої школи це означає, що викладач має виходити з кінцевого результату: навчити іншомовній фаховій комунікації за допомогою створення на заняттях практичних ситуацій професійного спілкування іноземною мовою. Інакше

кажучи, викладачем має бути створена проблемна ситуація, з якої можна вийти лише в дискусії, де спілкування можливе суто іноземною мовою. Щодо цього С. Рубінштейн зазначав: «Початковим моментом розумового процесу, звичайно, є проблемна ситуація. Думати людина починає тоді, коли в неї є потреба щось зрозуміти» (Рубінштейн, 1957: 257).

Варто заохочувати говоріння іноземною мовою, навіть із помилками. Саме наявність неправильних граматичних, лексичних, синтаксично-побудованих висловлювань має окреслювати напрям подальшої співпраці викладача і студента. За таких умов також має суттєво підвищитися вмотивованість студентів та їхня зацікавленість предметом.

Останнє, у свою чергу, також стимулюватиме до подальшої самостійної роботи студентів, яка згодом має перерости з додаткового способу учіння на спосіб життя.

В означеному контексті особливе місце посідають веб-квести та кейс-методи. Так, веб-квест – проблемне завдання з елементами рольової гри, яке спонукає студентів знаходити потрібну інформацію, створювати комп'ютерні презентації, веб-сайти, бази даних. На думку Н. Кобзей, така інтеграція здатна підвищити рівень самоорганізації та самонавчання студентів, а також навчає їх працювати в команді, правильно планувати і розподіляти функції, допомагати партнеру і контролювати його дії. Для більшої складності може бути запропонована проблема, яка має кілька варіантів вирішення (Кобзей, 2015: 344).

Кейс-метод, як і веб-квест, має на меті, разом з індивідуальною роботою, навчити студента працювати в групі чи команді. Суть цього методу полягає в тому, що навчальний матеріал подається у вигляді певної проблеми (кейсу), а знання з обраної теми вони можуть отримати лише шляхом активної творчої діяльності, яка передбачає підбір інформації, з'ясування суті проблеми, вивчення різних думок із цього питання, щоб зробити потрібні висновки і засвоїти новий матеріал (Кобзей, 2015: 346). Також для досягнення мети можна використовувати проектний метод, презентацію та диспут у вигляді дискусії, круглого столу, ділової гри, тематичних розмов.

За такого підходу поступово зникає поняття «домашнє завдання» у його звичному контексті як завдання на закріплення пройденого матеріалу. Сучасні дослідники зазначають, що досить часто педагог активізує пізнавальну роботу тих, хто навчається, не правильно, даючи завдання на відтворення раніше засвоєних знань, які не становлять жодних труднощів, і цим робить діяль-

ність малопродуктивною. В означеному контексті дослідники наголошують на тому, що завдання має характеризуватися пізнавальною складністю, яка передбачає потребу думати, міркувати, перебудувати й узагальнювати раніш утворені зв'язки, виробляти нові способи дій тощо.

Так, викладач окреслює проблему, а шляхи і методи її вирішення залишає на вибір і розсуд студента чи групи студентів. Отже, роль викладача поступово стає роллю помічника і наставника у творчому пошуку і становленні студента: пояснити незрозуміле, допомогти в пошуку інформаційних джерел, створити індивідуальний план роботи для кожного студента залежно від його рівня знань.

Для ефективної роботи системи «аудиторна робота – самостійна робота» має значення вміння студентів продуктивно розподіляти власний час. Зважаючи на той факт, що студентське життя сповнене нових турбот і проблем: входження в доросле життя пов'язане із самостійним вирішенням побутових проблем, можливим створенням власної родини, необхідністю додаткових витрат і роботи, зрозуміло, що час відведений на самостійну роботу, може бути суттєво обмеженим. Тому провідну роль має відігравати раціональний розподіл часу, в основі чого лежить навичка самоорганізації.

Л. Журавська під час дослідження проблеми самоорганізації навчання студентів визначає її як здатність створити певну структуру діяльності, яка має забезпечити досягнення її мети. У процесі самоорганізації відбувається реалізація комплексу умінь та навичок пізнавальної діяльності, які пов'язані із трьома чинниками: перебігом психічних процесів, сформованих під час навчання (мислительних, мнемічних, перцептивних, уважності, спостережливості, уяви, креативності); технікою навчання – досвідом самостійної пізнавальної діяльності; саморегуляцією станів та поведінки (Журавська, 2017).

Серед трьох можливих напрямів самоорганізації (технічної, біологічної та соціальної) у процесі навчання ключовою є соціальна, яка, у свою чергу, реалізується в таких видах: самовиховання, самонавчання і самоконтроль. В означеному контексті самонавчання передуює самовиховання. Так, самовиховання – це подолання шкідливих або створення нових позитивних якостей особистості, що реалізується у ствердженні себе як особистості. У свою чергу, самонавчання уособлює підсвідоме прагнення людини до вдосконалення через отримання інформації та знань. Самонавчання спирається на потребу людини в інформації, знаннях і спілкуванні та здійснюється завдяки витраті влас-

ного вільного часу. Третій етап у самоорганізації навчального процесу – це самоконтроль як оцінка внутрішніх відчуттів за результатами виконуваних або виконаних дій. Самоконтроль дозволяє людині неформально оцінити власну діяльність, проаналізувати свої можливості для поліпшення останньої. Для проведення самоконтролю застосовуються самоаналіз, самозвіт, самооцінка, само-тестування тощо. Варто зауважити, що результати самоконтролю можуть бути як завищеними, так і заниженими. Надати об'єктивну оцінку процесу самонавчання студента і водночас відкорегувати його індивідуальний план роботи є, на нашу думку, завданнями викладача.

З іншої позиції, самоорганізацію поділяють на особисту і колективну. В умовах вищої освіти обидва види мають суттєве значення, адже є передумовами успішної індивідуальної, парної та колективної роботи, що, у свою чергу, є чинником ефективної професійної роботи і співпраці. Особливу роль сьогодні у розвитку самоорганізації студентів відіграє комп'ютеризація суспільства. Так, технічні можливості дають змогу швидко і безперешкодно отримувати необхідні знання. Комп'ютери, смартфони, ноутбуки є вагомими і невід'ємними інструментами в роботі над собою та в самоосвіті, тоді як студенти здебільшого використовують їх для розваг. Сьогодні нова інформація швидше з'являється в електронному вигляді, аніж у бібліотеках. Останнє не зменшує бібліотечні можливості самоосвіти, а доповнює їх. Так, в умовах здобуття освіти у вищій школі на особливу увагу заслуговує “blended-learning”, тобто поєднання електронного й аудиторного видів навчання.

Самоосвіта як процес тривалістю в життя потребує звички навчатися. Звичка уособлює дії, які людина виконує автоматично, ніби запрограмовано, без роздумів. В означеному контексті А. Маркмен стверджує, що навчання у вищій школі формує саме цю звичку, адже частина дня присвячена науці, а решта розвагам. Питання полягає в тому, як звичку навчатися зробити власним надбанням назавжди, адже самостійне навчання потребує певної самопожертви. А. Маркмен визначає педагога як активатора мотивації. Поштовхом до продуктивної самоорганізації студентів є правильна, або ж позитивна вмотивованість. Тобто такий стан, за якого студент чітко окреслює близькі та далекі цілі, розуміє реальність виконання поставлених завдань та способи можливої реалізації (Маркмен, 2014).

Наявність вмотивованості є запусковим механізмом початку самостійної роботи для студента.

Щоб такий свідомий початок перетворився на мимовільну навичку, необхідна систематичність і часове обмеження. На нашу думку, краще працювати щоденно в невеликих часових проміжках (приблизно 1–2 години на день), аніж час від часу, виконуючи великий обсяг роботи. Для цього необхідний спеціально розроблений план, який відповідає означеному часу. На початковому етапі проблеми мають бути нескладними, тому потребуватимуть небагато часу для вирішення. Поступово вони мають ускладнюватися, однак поетапно, до того ж кожен етап потребуватиме таких самих часових затрат, як і простіші завдання. Визначення цих етапів або плану роботи є завданням викладача. У такий спосіб викладач ніби навчає студента організації індивідуальної роботи, щоби в майбутньому він як фахівець був здатен до плідної самоосвіти. В означеному контексті Джулія Петерсен, американський мовний тьютор, висловлює думку, що секрет самоорганізації простий, він полягає в розробленні плану роботи й слідуванні йому.

Самостійна робота в інформаційному просторі, враховуючи великий потік інформації, має також низку особливостей. Так, важливим є вміння виділяти основне й другорядне. Під час праці зі складним для сприйняття матеріалом доцільно розглядати різні інформаційні джерела з метою одержання різних варіантів тлумачення. Якщо над вирішенням проблеми працює група людей, для кращого засвоєння матеріалу ефективним може бути обговорення прочитаного, обмін знаннями і думками. Останнє також сприятиме формуванню

вміння робити правильні висновки. Важливим є розуміння того, що кожна людина має свої особливості кращого засвоєння інформації, які вона має індивідуально для себе визначити.

Варто зазначити, що сьогодні є багато онлайн-курсів, які, безумовно, корисні для самоосвіти. Так, багато відомих університетів по всьому світу пропонують власні безкоштовні онлайн-курси на своїх веб-сторінках (Udemy, Coursera, edX), на які також варто орієнтувати студентів.

Висновки. У підсумку можемо констатувати, що організація ефективної співпраці викладачів і студентів у сучасних умовах потребує реорганізації й оновлення. Нами визначені механізми організації аудиторних занять (на прикладі занять з іноземної мови) у їх невід’ємному взаємозв’язку із самостійною роботою студентів.

Сьогодні аудиторна робота зі студентами передбачає: 1) відмову від тотального викладу матеріалу студентам; 2) створення проблемних ситуацій, які стимулюватимуть вміння думати, робити висновки; 3) побудова навчального процесу як моделі професійного спілкування; 4) практична спрямованість навчання; 5) обов’язковий виклад матеріалу, важкого для самостійного засвоєння; 6) підготовка студентів до подальшої самостійної роботи.

У свою чергу, самостійна робота студентів передбачає наявність: 1) «позитивної» мотивації як активізатора процесу; 2) поетапного плану, обов’язкового для виконання; 3) систематичної щоденної роботи; 4) порційності або часової лімітованості роботи; 5) використання різних інформаційних джерел; 6) власного стилю навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бодет Т. Воспитателям. URL: vospitatel.edu54.ru/node/95030.
2. Гриневиц Л. Про новий Закон «Про освіту» // Освіта.ua. URL: osvita.ua/Середняосвіта/Реформа освіти/57472.
3. Журавська Л. Вирішення проблем самоорганізації учіння студентів шляхом індивідуалізації навчання. URL: ir.kneu.edu.ua.
4. Кобзей Н. Упровадження інноваційних технологій у навчальний процес як один із шляхів модернізації вищої освіти України. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. Вип. 41. Київ; Вінниця, 2015. С. 342–345.
5. Маркмен А. Рациональные перемены. URL: rulit.me/books.
6. Рубинштейн С. Бытие и сознание. М.: Изд-во АН СССР, 1957. 328 с. С. 257.

REFERENCES

1. Bodett T. Vospitateliyam [To tutors]. Electronic source. – Access mode :vospitatel.edu54.ru/node/95030 [in Russian].
2. Hrynevych L. Pro novyizakon “Pro osvitu” [About “The New Educational Law”]. Electronic source. – Access mode : osvita.ua [in Ukrainian].
3. Zhuravska L. Vyirishennia problem samoorganizatsii uchinnia studentiv shliachom indyvidualizatsii navchannia [Solving the problem of students’ self-organization by means of individual studying]. Electronic source. – Access mode : ir.kneu.edu.ua [in Ukrainian].
4. Kobzey N. Uprovadzhennia informatsiynych tehnologii u navchalnyiprotses yak odyin iz shliachiv modernizatsii vyshchoi osvity Ukrainy [Using information technologies in education as a way to renew the system of higher education in Ukraine] Modern information technologies and innovative methods of education for future specialists : methdology, theory, experience, problems. Kyiv – Vinnytsia : “Planer”, 2015. – pp. 342–345 [in Ukrainian].
5. Markman A. Ratsionalnyeperemeny [A way to wisdom]. Electronic source. – Access mode : rulit.me/books [in English].
6. Rubinshtein S. Butie i soznanie. [Being and consciousness]. Moscow : AN SSSR, 1957. – 328 p., P. 257 [in Russian].